

JERZY STARNAWSKI

ZDZISŁAWA KOPCZYŃSKA (1919-1982)

W dniu 14 X 1982 r. zakończyła życie przedwcześnie wybitna badaczka wersyfikacji polskiej Zdzisława Kopczyńska.

Urodzona 11 stycznia 1919 r. w Hrubieszowie była patriotką swych rodzinnych stron i na tamtejszym cmentarzu spoczęła obok swych rodziców. Mimo iż po drugiej wojnie światowej przestała być mieszkanką nadbużańskich okolic, silny był jej związek z ziemią, w której ukończyła szkołę powszechną, a następnie średnią, w której działała w harcerstwie, a w latach okupacji hitlerowskiej nosiła pomoc najbardziej potrzebującym, będąc opiekunką głuchych i ociemniałych, stojąc równocześnie w szeregach ZWZ, a później AK, gdzie dosłużyła się nawet stopnia porucznika.

Studia polonistyczne rozpoczęła przed II wojną światową w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, ukończyła już po wojnie w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; magisterium uzyskała 24 V 1949 r. u Juliusza Kleinera, profesora zarówno z lat lwowskich, jak i lubelskich, na podstawie pracy o wizji średniowiecza w dwudziestowiecznej prozie polskiej (Berent, Kossak Szczucka, Wasylewski i in.). W lubelskich latach studiów zetknęła się bliżej z jedną jeszcze wybitną indywidualnością profesorską, co zdecydowało o wyborze drogi naukowej na całe życie, z Marią Dłuską. Studenci polonistyki KUL z lat 1944-1949 zapoznawali się na wykładach uniwersyteckich prof. Dłuskiej najpierw z jej dziełem *Studia z teorii i historii wersyfikacji polskiej*, ogłoszonym w wersji książkowej w latach 1948-1950, a już od 1946/1947 r. mieli możliwość uczestniczyć w seminarium wersyfikacyjnym, niezłym w uniwersytetach polskich. Dobre były te lata studiów, gdy w wykładach poznawali słuchacze gotowe do druku dzieła swych mistrzów, gdy profesorowie mieli możliwość prowadzenia specjalistycznych seminariów, zgodnie ze swym profilem. Studenci filologii polskiej KUL z pierwszych lat po II wojnie światowej wysłuchali w wykładach Juliusza Kleinera tom II jego monografii o Mickiewiczu, w wykładach Tadeusza Milewskiego jego *Zarys językoznawstwa ogólnego*, w wykładach Marii Dłuskiej jej książkę o wersyfikacji polskiej. O ile jednak Kleiner dążył w swych seminariach, jak sam to skodyfikował, do wytworzenia „rodziny, nie szkoły”¹, o tyle Dłuska stworzyła w KUL-u szkołę. I gdy w latach 1956 i 1957 ukazały się pierwsze dwa wydane tomy encyklopedii *Poety-*

¹ Por. *Księga zbiorowa o życiu i działalności*. Lublin 1961 s. 10.

ka, lwią część zawartości wypełniły prace Dłuskiej i jej „szkoły lubelskiej”: Marii Jasińskiej-Wojtkowskiej, Zdzisławy Kopczyńskiej, Tadeusza Kurysia, Lucylli Pszczołowskiej, Stefana Sawickiego. Dzięki tej „szkole”, dzięki redakcyjnej opiece Dłuskiej i Marii Renaty Mayenowej, dział poświęcony wersyfikacji jest najbardziej zaawansowany w encyklopedii *Poetyka*, dalekiej przecież do końca, mimo iż od wydania pierwszego tomu upłynęło już więcej niż ćwierć wieku. Spośród wymienionych pięciorga osób wykształconych w seminarium wersyfikacyjnym Dłuskiej najbardziej konsekwentnymi wersologami pozostały Kopczyńska i Pszczołowska, inne osoby zajęły się różnymi problemami w zakresie historii i teorii literatury.

W życiu aktywnej społeczniczki, harcerki i oficera AK, nie zabrakło epizodu szkolnej nauczycielki: Kopczyńska uczyła przez dwa lata (1947-1949) w liceum w Górze-Kalwarii koło Warszawy. Jednak od 1950 r. związała się na zawsze z Instytutem Badań Literackich PAN, tu doktoryzowała się 6 X 1962 r. u prof. Dłuskiej (recenzentami byli: prof. M. R. Mayenowa i prof. Czesław Zgorzelski), tu opublikowała swą dysertację doktorską pt. *Z zagadnień wiersza epiki romantycznej*, tu wydała ponad 40 prac naukowych, a wśród nich księgę swego życia, *Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i romantyzmu* (1976). Nie obarczona profesjonalnie godzinami wykładowymi, oddana całkowicie pracy badawczej, należała do najbardziej pracowitych i do najbardziej obowiązkowych asystentów, a potem adiunktów IBL PAN. Przez rok tylko (1980/81) prowadziła wykład pt. *Z zagadnień wersologii* (w wymiarze 1 godz. tyg.) w uczelni, która ją wychowała — w KUL-u. Okresowo także wykładała w kilku wyższych uczelniach warszawskich: UW, ATK, Wyższa Szkoła Teatralna.

W opublikowanych studiach i w materiałowych zestawieniach ogłoszonych przez Z. Kopczyńską nie ma rzeczy nie dopracowanych czy słabych. Poziom jest nadzwyczaj wyrównany. Wszyscy badacze wersyfikacji polskiej rozumieją, że Dłuska dokonała przelomu w tej dziedzinie, że naturalna periodyzacja w dziejach badań nad wierszem polskim to prace poprzedzające wystąpienie Dłuskiej i prace podjęte po jej wystąpieniu. Twórczość naukowa Kopczyńskiej należy oczywiście do drugiego okresu, do okresu niezwykle szczęśliwego w osiągnięciach. I w tych osiągnięciach Kopczyńska *magna pars fuit*, mimo iż wnosząc wkład do jednej, do drugiej czy do dziesiątej pracy zbiorowej, do książki typu encyklopedycznego, nie liczyła i liczyć nie mogła, ale i nie chciała na „poklask”, na to, by jej imię wymieniano na jednym z pierwszych miejsc. Nie troszczyła się o to nigdy. Była uczoną pracującą w tyle i w kurzu, w „kuchni naukowej”, nie zaś zbierającą łatwe laury. Była żywym zaprzeczeniem pracowników naukowych tego typu.

Wśród jej prac przeważają zdecydowanie miniaturowe monografie poszczególnych rodzajów wiersza czy strofy, również minimonografie poszczególnych elementów wiersza. Tak bowiem należy potraktować hasło w encyklopedii o układzie systematycznym liczące 40 czy 50 stron; takie hasło to minimonografia. Zgodnie z tym, co się rzekło o stosunku uczennicy do mistrza z lat studiów, trzeba podkreślić, iż Kopczyńska była jedną z najrzetelniejszych pracownic rozwijających znakomite inspiracje Dłuskiej. Owe inspiracje i ich odpowiedzialna realizacja to fundamenty najbardziej nowoczesnej wiedzy o wierszu polskim. W pracach Kopczyńskiej czuje się odpowiedzialność za każde słowo, niezwykłą solidność i precyzję. Przyjemność prawdziwą sprawia dostrzeżenie, jak bardzo wyważone i udokumentowane są przemyślenia autorki, oparte niejednokrotnie na bardzo żmudnych i pieczołowicie przeprowadzonych wyliczeniach zopatrzonych w tabelę, stanowiące ilustrację wywodów. A jednocześnie są to prace nadzwyczaj instruk-

tywne, pisane językiem komunikatywnym, prawdziwie profesorskie wykłady. Po przestudiowaniu, choćby kilku prac, czytelnik nie wiedzący nic o Kopczyńskiej widzieć ją może w swej wyobraźni jedynie na katedrze uniwersyteckiej.

Drugą obok wersyfikacji domeną, w której wypowiadała się, było badanie języka artystycznego. Stała współpracownicą, przez wiele lat redaktorką, kolumny *Zagadnienia języka artystycznego* w „Pamiętniku Literackim” była jednym z najwybitniejszych w Polsce badaczy problemów związanych z językiem poetyckim. Uboższa stanie się wspomniana kolumna „Pamiętnika Literackiego”, gdy zabrakło pióra Kopczyńskiej.

Adres czytelniczy jej prac wyszedł kilkakrotnie poza Polskę. Zajmując się wspólnie z najbliższymi koleżankami i kolegami „słowiańską metryką porównawczą”, przemawiała w językach obcych, w rosyjskim, w niemieckim i we francuskim, z kart ksiąg kongresowych, przemawiała do czytelnika nie tylko polskiego. Najważniejszym osiągnięciem w tym zakresie było francuskie studium poświęcone oktawie, zamieszczone w księdze ku czci Romana Jakobsona. Nie zabrakło nazwiska Kopczyńskiej w zbiorowym hołdzie złożonym przez uczonych z całego świata autorowi przełomowego w swoim czasie dzieła *O czeskom stichie*.

Na pierwszy rzut oka można by było naukowej działalności Kopczyńskiej zarzucić pewną jednostronność: tylko wersyfikacja z dodatkiem badań nad językiem artystycznym. Byłby to zarzut niesprawiedliwy. Nigdy jednostronność nie stanowi minusu, jeśli w obranej dziedzinie badacz jest perfekcjonistą. A perfekcjonistką była Kopczyńska. Jak wspomniano przy tym, krąg zainteresowań rozszerzał się — i to coraz bardziej — na poetykę historyczną, nie pojmovaną zbyt wąsko. Jako autorka minimonografii o poszczególnych rodzajach wiersza polskiego doбираła egzemplifikację z całej poezji polskiej, przechadzała się po wielu epokach, niby gospodarz po własnym folwarku. Jako autorka prac z zakresu poetyki historycznej wykazała predykcję szczególną do oświecenia i do romantyzmu. Z kilku studiów poświęconych „świadomości językowej i literackiej” tych właśnie epok zredagowała swą podstawową książkę, sprzymierzywszy się i na tym terenie z najbliższą koleżanką, z współautorką wielu prac wersologicznych, z Pszczółkowską, która znacznie wcześniej wspólnie z Zofią Florczakówną wydała monumentalną antologię *Ludzie Oświecenia o języku i stylu* (1958)².

W wymienionej książce *Język a poezja* autorka zajęła się głównie, choć nie wyłącznie, koncepcjami języka poetyckiego Ignacego Krasickiego, Kazimierza Brodzińskiego, Leona Borowskiego, Maurycyego Mochnackiego, Adama Mickiewicza, a z obcych Wilhelma Humboldta. Praca nie mająca charakteru jednolitej monografii jest jednak czymś na drodze do studium monograficznego, jest czymś znacznie więcej niż tomem typu *gemischte Studien*. Po latach nową cegiełkę do badań z tej dziedziny dorzuciła autorka, analizując zagadnienie wiersza polskiego w Hipolita Cegielskiego *Nauce poezji*³.

Praca nazwana tu „księgą życia” mogła być bez najmniejszej wątpliwości przedstawiona jako habilitacyjna. Po jej opublikowaniu tytuł i stopień naukowy docenta przysługiwałyby Kopczyńskiej *naturaliter*. A jednak skromna autorka nie dopuściła myśli o habilitacyjnym przewodzie. Czuliła się chora, myślała o wcześniejszym przejściu na emeryturę; nie chciała być dla państwa ciężarem jako *docens emeritus* bez przepracowania kilku lat na stanowisku docenta. Wyjątkowo

² *Ludzie Oświecenia o języku i stylu*. Oprac. Z. Florczakówna i L. Pszczółkowska. Red. M. R. Mayenowa. T. 1-3. Warszawa 1958 (t. 1-2 antologia, t. 3 słownik).

³ Por. Bibliografia prac.

szlachetna była pracownica zakładu poetyki historycznej IBL PAN, placówki, w której wszyscy się lubią i w której otaczał ją powszechny szacunek i powszechna sympatia.

Przytoczyć warto jeszcze jeden przykład szlachetności i subtelności Kopczyńskiej. Zaatakowana niesłusznie w pewnym artykule wyrażała tylko w rozmowach z przyjaciółmi zdziwienie, jak to można kwestionować naukowe konstatacje bez żadnych argumentów, ale o replice, która przyszlaby jej tak łatwo, nie myślała ani przez chwilę.

Przed wielu laty jako koleżanka uniwersytecka gratulowała jednemu z naszych kolegów „profesorskiego”, jak się wyraziła, referatu odczytanego na seminarium Kleinera.

Dziś, gdy twórczość naukowa Kopczyńskiej stanowi kartę zamkniętą, wypadnie jej koledze uniwersyteckiemu schylić głowę przed prawdziwie profesorskim dorobkiem i prawdziwie profesorską postawą naukową osoby, która o stopnie i o tytuły naukowe nie ubiegała się⁴.

⁴ Por. M. R. Mayenowa, L. Pszczołowska. *Zdzistawa Kopczyńska (11 stycznia 1919-14 października 1982)*. „Pamiętnik Literacki” 1983 z. 2 s. 407-410; L. Pszczołowska, T. Dobrzyńska. *Zdzistawa Kopczyńska (11 I 1919-14 X 1982)*. „Biuletyn Polonistyczny” 1983 z. 1-2 s. 212-217.

BIBLIOGRAFIA PRAC ZDZISŁAWY KOPCZYŃSKIEJ

1956

- 1 Ośmioletniogłoskowiec. W: Sylabizm. Praca zbiorowa. Pod red. ... i M. R. Mayenowej (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dział 3. Wersyfikacja. T. 3). Wrocław 1956 s. 201-241.
- 2 Trzynastogłoskowiec. Tamże s. 380-426.

1960

- 3 Wiersz epiki Mickiewicza. „Pamiętnik Literacki” 51: 1960 z. 1 s. 105-148.

1961

- 4 La rôle de l'intonation dans la versification. In: Poetics. Poetyka. Poetika. Warszawa 1961 s. 215-224.
Współaut.: L. Pszczołowska.
- 5 O wierszu „Beniowskiego”. „Pamiętnik Literacki” 52: 1961 z. 1 s. 139-152.

1963

- 6 Klauzula. W: Wiersz. Podstawowe kategorie opisu. Cz. 1. Rytmika. Pod red. J. Woroncza (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 2. Cz. 1). Wrocław 1963 s. 119-140.
- 7 Polska strofa oktawowa. „Pamiętnik Literacki” 54: 1963 z. 2 s. 491-510.
- 8 Przedmowa (do tomu O wierszu romantycznym. Współaut.: L. Pszczołowska). Warszawa 1963 s. 5-8.
Nie podp., współaut.: L. Pszczołowska.
- 9 Przerzutnia. W: Wiersz. Podstawowe kategorie ... s. 162-179.
- 10 Średniówka. Tamże s. 141-161.
- 11 Z zagadnień wiersza epiki romantycznej. W: O wierszu romantycznym. Warszawa 1963 s. 9-111.
Tom mieści również rozprawę L. Pszczołowskiej Wiersz „Dziadów” i „Kordiana” na tle wiersza dramatu epoki.

1964

- 12 Stan badań. W: Strofika (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 6). Wrocław 1964 s. 392-394.
- 13 Strofa. Tamże s. 8-24.
Wstępny artykuł. Współaut.: L. Pszczołowska.
- 14 Strofa czternastowersowa. Tamże s. 384-386.
- 15 Strofa dwunastowersowa. Tamże s. 376-381.
- 16 Strofa dziesięciowersowa. Tamże s. 356-370.
- 17 Strofa ośmiowersowa. Tamże s. 290-341.
- 18 Strofa szesnastowersowa. Tamże s. 386-389.

- 19 Strofa sześciowersowa. Tamże s. 202-272.
20 Wykaz form stroficznych wymienionych w opracowaniach. Tamże s. 399-422.

1966

- 21 Funkcii niesmiežnoi ritmovki v astrofičeskom stichie. In: Poetics. Poetyka. Poetika. 2. Warszawa 1966 s. 315-331.

1967

- 22 La dispute sur l'octave en Pologne au début du 19-ème siècle. In: To Honor Roman Jakobson. Essays on the occasion of his seventieth Birthday, 11 October 1966. T. 2. The Hague 1967 s. 1068-1083.
23 O dwóch typach ósmiozłogowca. „Pamiętnik Literacki” 58: 1967 z. 4 s. 459-462.
Współaut.: L. Pszczołowska.

1968

- 24 O niektórych cechach struktury głoskowej tekstów wierszowanych. W: Prace z poetyki poświęcone VI Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów. Pod red. M. R. Mayenowej i J. Sławińskiego. Wrocław 1968 s. 9-17.
Współaut.: M. R. Mayenowa. Dedykacja: Pamięci Jerzego Lewego.
25 (Przekład:) Horst Rüdiger: Między interpretacją a historią kultury duchowej. Na marginesie obecnej sytuacji niemieckiego literaturoznawstwa. „Pamiętnik Literacki” 59: 1968 z. 2 s. 285-304.

1969

- 26 Znaczenie i wartość form wierszowanych w kontekście literackim epoki. (Poezja polskiego baroku). „Pamiętnik Literacki” 60: 1969 z. 3 s. 195-210.
Współaut.: L. Pszczołowska.

1970

- 27 Poezja i język w wypowiedziach Kazimierza Brodzińskiego i Leona Borowskiego. W: Studia z teorii i historii poezji. Pod red. Michała Głowińskiego. Ser. 2. Wrocław 1970 s. 23-50.
28 „Poezja jest sztuką przez język”. W: Język i poezja. Z dziejów świadomości XVIII wieku. Wrocław 1970 s. 70-93.
29 Sur certaines propriétés phonétiques du vers polonais. In: Actes du Xe Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 Août-26 Septembre 1967. T. 3. Bucarest 1970 s. 39-41.
Współaut.: M. R. Mayenowa. Streszczenie referatu w języku francuskim i odpowiedź Z. Kopczyńskiej po dyskusji, w języku niemieckim.
30 Znaczenie wyboru formy wierszowej (na przykładzie polskiego ósmiozłogowca). „Pamiętnik Literacki” 61: 1970 z. 4 s. 179-195.

1971

- 31 Językowe warunki organizacji polskiego ósmiozgłoskowca. W: *Metryka słowiańska*. Pod red. ... i L. Pszczołowskiej. Wrocław 1971 s. 25-37.
Współaut.: L. Pszczołowska.
- 32 Od redakcji. Tamże s. 5.
Współaut.: L. Pszczołowska. Wyjaśnienie, że tom dedykowany M. Dłuskiej, że to prace z konferencji IBL PAN z maja 1969 r.

1973

- 33 Rozwój języka narodowego a rozwój form literackich w okresie Oświecenia. W: *Problemy literatury polskiej okresu Oświecenia*. Pod red. Z. Golińskiego. Wrocław 1973 s. 213-236.
Współaut.: L. Pszczołowska.
- 34 Słowiańska metryka porównawcza. Słownik rytmiczny. „Pamiętnik Literacki” 64: 1973 z. 2 s. 213-233.
Współaut.: Miroslav Červenka (Praha), L. Pszczołowska, Květa Sgallová (Praha), Atanas Sławow (Sofia).
- 35 Słownik rytmiczny prozy polskiej i wiersza polskiego. W: *Semiotyka i struktura tekstu. Studia poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów*. Warszawa 1973. Pod red. M. R. Mayenowej. Wrocław 1973 s. 221-231.
Współaut.: L. Pszczołowska.

1976

- 36 Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i romantyzmu. Wrocław 1976 s. 208; *Z Dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej* t. 45.
Rec. I. Kitowiczowa. „Pamiętnik Literacki” 68: 1977 z. 2 s. 310-318.

1977

- 37 Polski wiersz toniczny. W poszukiwaniu formuły systemu. „Pamiętnik Literacki” 68: 1977 z. 1 s. 151-169.
Współaut.: T. Dobrzyńska.
- 38 Proza. W: *Słownik literatury polskiego Oświecenia*. Pod red. T. Kostkiewiczowej. Wrocław 1977 s. 533-541.
- 39 Wiersz. Tamże s. 764-770.
- 40 Wiersz sylabiczny regularny. Tamże s. 774-778.

1978

- 41 Wiersz polski. W: *Słowiańska metryka porównawcza*. 1. Słownik rytmiczny i sposoby jego wykorzystania. Pod red. ... i L. Pszczołowskiej. Wrocław 1978 s. 95-129.

1979

- 42 „Słowo” w Mickiewiczowskiej koncepcji języka. W: Mickiewicz. Symposium w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Lublin 1979 s. 283-296.
Wypowiedzi w dyskusji: M. Witkowskiego i Z. Stefanowskiej — tamże s. 309-310, 313; odpowiedź Z. Kopczyńskiej — s. 317.
- 43 Tonizm (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 5). Wrocław 1979 s. 186.
Współaut.: T. Dobrzyńska. W opracowaniu Z. Kopczyńskiej rozdz.:
1. Ogólna charakterystyka wiersza tonicznego (współaut.: T. Dobrzyńska) s. 10-44; 3. Sześćoakcentowiec toniczny s. 108-149. Obie autorki opracowały: Uwagi wstępne s. 7-9; Aneks-tabele s. 173-184.

1980

- 44 Wiersz polski w „Nauce poezji” Hipolita Cegielskiego. „Pamiętnik Literacki” 71: 1980 z. 4 s. 93-103.

1981

- 45 O wersyfikacji „Walca” Czesława Miłosza. „Pamiętnik Literacki” 72: 1981 z. 4 s. 177-190.

1983

- 46 Heksametr polski. Właściwości rytmiczne i funkcje znakowe. „Pamiętnik Literacki” 74: 1983 z. 2 s. 165-173.
Współaut.: L. Pszczołowska.

1984

- 47 Wiersz polski. W: Słowiańska metryka porównawcza. Cz. 2 (w druku).
Współaut.: L. Pszczołowska.
- 48 Wiersz. W: Słownik literatury Romantyzmu (oddane do druku).

PRACE REDAKCYJNE

- 1 Sylabizm (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 3). Wrocław 1956.
Współred.: M. R. Mayenowa.
- 2 Sylabotonizm (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 4). Wrocław 1957.
Współred.: M. R. Mayenowa.
- 3 Guiraud P.: Zarys wersyfikacji francuskiej (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja. T. 8. Cz. 2. Z. 3). Wrocław 1961.
Współred.: M. R. Mayenowa.
- 4 Sidorenko H.: Zarys wersyfikacji ukraińskiej (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 3. Wersyfikacja T. 8 Cz. 2 Z. 4). Wrocław 1961.

Współred.: M. R. Mayenowa.

5 Współred. „Pamiętnika Literackiego”, redakcja kolumny Zagadnienia języka artystycznego, 1969-1981.

6 Opacki I., Zgorzelski Cz.: Ballada (Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dz. 1. Gatunki literackie. T. 7. Nowożytny gatunki fabularne. Cz. 1. Gatunki wierszowane. Z. 1). Wrocław 1970.

7 Metryka słowiańska. Praca zbiorowa. Wrocław 1971.

Współred.: L. Pszczołowska. Dedykacja: Profesor Marii Dłuskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin.

8 Słowiańska metryka porównawcza. 1. Słownik rytmiczny i sposoby jego wykorzystania. Tom poświęcony VIII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów. Zagrzeb 1978. Wrocław 1978.

Współaut.: L. Pszczołowska.

9 Słowiańska metryka porównawcza. Cz. 2 (w druku).